

SKL

ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΗΣ ΖΩΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟ ΑΡ. Θ.

Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ :

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
 ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
 ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

ΤΟ ΤΥΠΟΣΑΝ ΤΑ
 "ΓΡΑΜΜΑΤΑ"
 ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ, 1917
 ΠΕΝΤΕ ΓΡΟΣΑΚΙΑ
 ΕΞΗΝΤΑ ΛΕΠΤΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

SKL

ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΗΣ ΖΩΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟ ΑΡ. Θ.

Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ :

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ.

ΤΟ ΤΥΠΟΣΑΝ ΤΑ
" ΓΡΑΜΜΑΤΑ "
ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ, 1917

ΠΕΝΤΕ ΓΡΟΣΑΚΙΑ
ΕΞΗΝΤΑ ΛΕΠΤΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ :

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ.*

Τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ζητᾷ
ἀνακατὰ τὴν αἰτία τῶν διαφορῶν φαινόμενων τῆς γύρω
ζωῆς. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάποια ἐνόητα ἐξη-
γήσεως, τοῦλάχιστον σε φαινόμενα μιᾶς φύσεως καὶ
κατηγορίας. Τὸ ἐνδιαίωτο τῆς ἐξηγήσεως, τοῦ ἔρχεται
τοῦ ἀνθρώπου ὄχι μόνον βολικό, ἀλλὰ καὶ τοῦ φαίνεται πῶς
ἀνταποκρίνεται σαυτὴν τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Παν-
τοῦ λοιπὸν προσπαθεῖ νὰ βάλῃ ὡς βάση μιὰν ἀρχή, ἀπὸ
τὴν ὁποία καὶ ζητάει νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ἄλλα ἀνάλογα φαι-
νόμενα.

*Ἔτσι λ. χ. μὲ τὸ νόμο τῆς βαρύτητος ἐξηγεῖ τὰ φαινό-
μενα τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων. Μὲ τοὺς γνωστοὺς
νόμους τοῦ Κέλπλερ τὸ μηχανισμό τῆς πορείας τῶν οὐρανίων

(*) Τὴν ἔννοια τοῦ πολέμου τὴν παίρνομε μὲ τὴν κοινή της
ἐκδοχή, τὴν αἰματηρὴν δηλαδὴ σύρραξιν μεταξύ λαῶν
καὶ κρατῶν. Ὁ καθημερινὸς ἀγὼν τῆς βιοπάλης, ποῦ δια-
φυλάττει πάντοτε ὠριμένην εἰρηνικὴ νομικὴ μορφή, δὲν μπορεῖ,
βέβαια, νὰ ἔχη σχέση μὲ τὸ σημερινὸ μας θέμα.

σωμάτων. Μὲ τὴν ἀτομιστικὴ ἢ ἄλλη χημικὴ θεωρία τὰ διάφορα χημικὰ φαινόμενα κ. τ. λ. Αὐτὰ ὅσον ἀφορᾷ τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν βιολογία καὶ κοινωνιολογία. Καὶ ἐδῶ ἡ ἴδια τάση νὰ βρεθοῦν γενικοὶ κεντρικοὶ νόμοι. Στὴ βιολογία λ. χ. ἔχομε τὶς θεωρίες τοῦ Λαμάρκ καὶ Δαρβίνου ποῦ προσπαθοῦν μὲ δυὸ τρεῖς παράγοντες νὰ ἐξηγήσουν τὰ φαινόμενα τῆς ἐξελίξεως τῶν ζωντανῶν ὄντων.

Στὴν κοινωνιολογία ἐπίσης ἔχομε τάσεις ἐνιαίας ἐξηγήσεως τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Ἄλλοτε εἶχαμε θρησκευτικὰς ἐξηγήσεις, κατόπιν ἰδεαλιστικὰς, σήμερα ὑπερσχύει ἡ ὕλιστικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀντίληψη τῆς ἱστορίας.

Παντοῦ λοιπὸν βλέπομε τὴν προσπάθεια γενικῶν ἐξηγητικῶν νόμων. Συχνὰ ὅμως συμβαίνει νὰ μᾶς φαίνεται ὅτι γίνονται ἐξαιρέσεις στοὺς νόμους ποῦ βάλλομε. Λόγου χάριν βλέπομεν τὰ ἀερόστατα καὶ ἄλλα σώματα νὰ ὑψώνονται στὸν ἀέρα, ἐναντίον τοῦ νόμου τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται οὐσιαστικὴ ἢ ἐξαιρεση, ποῦ ἀναιρεῖ δὴθεν τὸν κανόνα. Βαθύτερη ἐξέταση μᾶς δεικνύει ἀμέσως ὅτι πρόκειται περὶ φαινομενικῆς ἐξαιρέσεως, περὶ παραλλαγῆς μόνον τοῦ κανόνος, γιατί ἔτυχε νὰ παρέμβουν τρίτα ἐμπόδια στὶς ὁμαλές συνθήκες τοῦ φαινομένου. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο σὲ ὅλους τοὺς λοιποὺς νόμους ἔχομε συχνὰ τὶς φαινομενικὰς ἐξαιρέσεις καὶ τὶς τοπικὰς παραλλαγὰς, τὶς ὁποῖες προξενοῦν πάντοτε διαφορὰ τοπικὰ ἐμπόδια, ποῦ παραμορφώνουν τὴ φυσικὴ πορεία τοῦ ὁμαλοῦ φαινομένου. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει ποτές ἕνας λογικὸς ἐρευνητὴς ὅταν βλέπει φαινομενικὰς ἐξαιρέσεις νὰ ἀπελπίζεται, ἀλλὰ νὰ ἀναζητήσῃ ἀμέσως τὰ τοπικὰ λεγόμενα ἐμπόδια, ποῦ μὲ κάποια καλὴ θέληση καὶ ἐπιμονὴ δὲν θ' ἀργήσῃ βέβαια νὰ βρῇ ξεκαθαρίζοντα ἔτσι τὸ καθαρὸ φυσιολογικὸ φαινόμενο. Τὴν ἴδια μέθοδο τῆς ἐνιαίας ἐξη-

γήσεως θὰ προσπαθήσωμε νὰ ἐφαρμόσωμε καὶ στὸ θέμα τοῦ θέλομε σήμερα σύντομα νὰ πραγματευθοῦμε : Τὴν φιλοσοφία δηλαδὴ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, γιὰ νὰ τοῦ δώσωμε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κάποια στερεὰ ἀντικειμενικὴ, ἐπιστημονικὴ βάση. Σύμφωνα μὲ τὴ μέθοδο μας μᾶς προβάλλεται ἀμέσως ἐπιτακτικὰ τὸ δίλημμα : ἢ νὰ θεωρήσωμε τὴν εἰρήνην ὡς τὸν κεντρικὸ φυσιολογικὸ νόμο τῆς ζωῆς καὶ τότε τὸν πόλεμον ὡς μία παραλλαγὴ αὐτῆς, ἢ τουναντίον πρέπει νὰ κηρυχθῆ ὁ πόλεμος ὡς τὸ μόνο ὀμαλὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς, καὶ ἡ εἰρήνη τότε ὡς μία παρείσακτος προσωρινὴ παραλλαγὴ αὐτοῦ.

Ἰσοτιμος ἀνακήρυξη καὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου ὡς ἐξ ἴσου κεντρικῶν φυσιολογικῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, εἶναι φιλοσοφικῶς ἀπαράδεκτη, διότι ἀντίκειται στὴν ἰδέα τῆς ἐνιαίας ἀρχῆς τῶν φαινομένων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν μπορεῖ νὰ ἀπομακρυνθῆ ὁ σημερινὸς ἐπιστημονικὸς νόμος.

Ἄς δοκιμάσωμε λοιπὸν τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλη τὴν δυὸ ἐκδοχὰς καὶ ἄς διοῦμε ποιά ἀπὸ τῆς δυὸ μᾶς δίνει πιὸ λογικὰ καὶ χειροπιαστὰ συμπεράσματα. Καὶ πρῶτα ἄς θεωρήσωμε τὴν εἰρήνην ὡς κεντρικὸ νόμο τῆς ζωῆς, τὸν δὲ πόλεμον ὡς μία ἐξάιρεση καὶ παρέκβαση τοῦ κανόνος, ὡς ἓνα παθολογικὸ δῆθεν φαινόμενο τῆς ζωῆς, καταστρεπτικὸ καὶ ἀάνθρωπο ὅπως τὸ θεωροῦν ἄλλωστε καὶ οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι, ὑπνωτισμένοι μὲ τὴν χριστιανικὴ ἠθικὴ καὶ τὴν ἰδεαλιστικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς. Ἐὰν ἡ εἰρήνη ἦταν τὸ κεντρικὸ φαινόμενο καὶ ἡ βάση τῆς ζωῆς, τότε θ' ἄπρεπε ἀπὸ καταβολῆς κόσμου παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ φανερω-νεται μὲ τὸν ἴδιον τρόπο. Ὅχι μόνον δηλαδὴ στοὺς πολιτισμένους λαοὺς, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀγρίους, ὅχι μόνον σήμερα, ἀλλὰ καὶ στὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὄχι μόνον στοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τέλους, ἀλλὰ καὶ σαυτὸ τὸ ζωικὸ καὶ φυτικὸ βασίλειον. Συνέβηκε ὅμως καὶ συμ-

βαίνει τέτοιο πράγμα ; Και ὁ πλέον τυφλὸς θὰ ἀπαντήσῃ ἀμέσως κατηγορηματικὰ μὲ τὴ λέξη ὄχι ! Και ὄχι μόνο δὲν συνέβηκε τίποτε παρόμοιο, ἀλλὰ παρατηροῦμε καὶ ἓνα ἄλλο ἀξιοσημείωτο γεγονός : Ὅσο χαμηλότερα κατεβαίνει κανεὶς, εἴτε στὴν χρονολογικὴ κλίμακα τῆς ἱστορίας, εἴτε στὶς βαθμίδες τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, εἴτε στὰ κατώτερα στρώματα τοῦ ζωικοῦ βασιλείου, τόσο σπανιώτερο καὶ σχεδὸν ἀνύπαρχτο καταστὰ τὸ φαινόμενο τῆς εἰρήνης. Ὅλοι ξέρομε πῶς τὰ ζῶα εὐρίσκονται σὲ ἀκατάπανστο πόλεμο ἀναμεταξύ τους, ποῦ εἶναι μάλιστα κατὰ τὴ θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες αἰτίες τῆς ἐξελίξεως τους, γιατί ξεπαστρεύει τοὺς ἀτελεῖς καὶ ἀδύνατους ὄργανισμούς, ἀφίνοντας τοὺς ἰσχυρότερους καὶ τελειότερους νὰ καλυτερέσουν καὶ διαγωνίσουν τὴ ράτσα. Και στὴν προϊστορικὴ περίοδο τῆς ἀνθρωπότητος καθὼς καὶ στοὺς σύγχρονους ἀγρίους λαοὺς δὲν βλέπει κανεὶς παρὰ ἓνα ἑξακολουθητικὸ ἐμφύλιον σπαραγμὸν, ποῦ βάση ἔχει τὸ ἀγριοῦ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἐγωϊστικὸ ἐνστικτο τῆς κυριαρχίας ἢ συχνὰ καὶ τῆς ἐκδικήσεως. Μόνο στὴν ἱστορικὴ περίοδο τῆς ἀνθρωπότητος, ὅταν δηλαδὴ, ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία εἶχε πιά φτάσει σὲ κάποιον βαθμὸν πολιτισμοῦ καὶ κοινωνικῆς διοργανώσεως, βλέπομε νὰ προβάλλῃ τὸ φαινόμενο τῆς εἰρήνης μὲ διαρκῆ τάση σταθερωτέρας μονιμοποιήσεως.

Φωτὸς λοιπὸν φαινόταρο ὅτι γιὰ νὰ παρουσιάζεται τὸ φαινόμενο τῆς εἰρήνης μόνον σὲ μιὰ ὄρισμένη κοινωνικὴ στιγμὴ καὶ τοῦτο ὄχι ὡς σταθερό, ἀλλὰ μόνον ὡς πρόσκαιρο φαινόμενο, θὰ πῆ πῶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι γενικὸς νόμος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὸ πολὺ ὡς μία παρέκβαση τοῦ πολέμου, ὡς ἓνας νέος τρόπος κοινωνικῆς προσαρμογῆς, ἐξυπηρετῶν ἐπὶ ἓνα χρονικὸ διάστημα καλύτερα τὶς ἐγωϊστικὰς τάσεις

τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὸν πόλεμο. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν πρέπει νὰ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος, ὡς τὸ κεντρικόν, ὀμαλὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον ἀφότου ἢ ἀνθρωπότητα γνωρίζει τὸν ἑαυτὸ της δὲν ἔπαυσε οὔτε μιὰ στιγμή νὰ μαίνεται μὲ ἀκατάπαυστη λύσσα καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία καὶ στὸ βασίλειον τῶν ζώων καὶ σαυτὰ ἀκόμη τὰ φυτὰ. Καὶ εἶχε μεγάλο δίκαιον ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος Ἡράκλειτος, ὅταν ἔλεγε τὸ περίφημον «Πόλεμος πατὴρ πάντων».

Ἀπαξ ὁμως παραδεχίκαμε τὸν πόλεμον ὡς κεντρικὸν νόμον τῆς ζωῆς καὶ τὴν εἰρήνην μόνον ὡς μιὰ πρόσκαιρον ἐπὶ τοῦ παρόντος παρέκβαση καὶ παραλλαγὴ αὐτοῦ, μᾶς ἐπιβάλλεται νὰ ἐξετάσωμε δυὸ πρᾶγματα: 1) Τοὺς λόγους ποῦ γεννήσανε τὴν εἰρήνην ἢ ὅποια γιὰ νὰ δημιουργηθῇ θὰ πῆ θῶς παρουσίαζε κάποιο συμφέρον στὴν κοινωνία, κάποιον ἀνώτερον τρόπο βιολογικῆς προσαρμογῆς καὶ 2) Κατὰ πόσον ὑπάρχουν ἐπιπέδες τὸ προσωρινὸ αὐτὸ καὶ ἐκ διαλειμμάτων φαινόμενον τῆς εἰρήνης νὰ καταντήσῃ μιὰ μέρα διαρκὲς καὶ σταθερὸ ἐκτοπιζοντίας τελειωτικὰ τὸν πόλεμον, ὡς ἕνας νέος τρόπος κοινωνικῆς προσαρμογῆς καλύτερα ἐξυπηρετῶν τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Καὶ ἐδῶ χρειάζεται μιὰ θετικὴ, ἐντελῶς ψυχραὶμη καὶ αὐστηρότατα ἀντικειμενικὴ μελέτη, μακρυνὰ ἀπὸ κάθε χριστιανικὴ εἰρημιστικὴ διδασκαλία, μακρυνὰ ἀπὸ κάθε φιλανθρωπικὴ σοσιαλιστικὴ ἰδέαν τῆς παληᾶς οὐτοπιστικῆς γαλλικῆς σχολῆς.

Στὴν ἀντικειμενικὴ μας ἀνάλυση δὲν πρέπει οὔτε μιὰ στιγμή νὰ φύγωμε ἀπὸ τοὺς ἐγωϊστικοὺς βιολογικοὺς νόμους τῆς ζωῆς, ποῦ τοὺς βάλαμε ὡς βάση τῆς μελέτης μας.

Ὅποιος συνήθισε τὸ μυαλὸν του νὰ σκέπτεται αὐστηρότατα ἀντικειμενικὰ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε μεταφυσικὴ

ἠθικολογία, θὰ ἀναγκασθῆ νὰ παραδεχθῆ ὅτι μόνον οἱ ἴδιοι συμφεροντολογικοὶ ἐγωϊστικοὶ λόγοι ποῦ γεννήσανε καὶ ὑποθάλαπε τὸν πόλεμο, μποροῦσαν σὲ μιὰ ὄρισμένη στιγμή νὰ δημιουργήσουν καὶ τὴν εἰρήνην, ὡς μιὰ ἀνώτερη ἀνάγκη, ἕνα ἀνώτερο τρόπο ἐξυπηρητήσεως τῶν ἐγωϊστικῶν συμφερόντων τῆς κοινωνίας. Γιατὶ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ φύγωμε ἀπ' τὴν ἰδέα πῶς ὅ,τι συμβαίνει στὴν ζωὴ δὲν εἶναι καθόλου ἄσκοπο καὶ τυχαῖο, ἀλλὰ ἀναγκαστικὸς τρόπος κοινωνικῆς προσαρμογῆς σύμφωνα μὲ τὰς ἐκάστοτε κοινωνικὰς συνθῆκες καὶ ἀνάγκες. Ἐὰν ἡ κοινωνία εὑρίσκε ὅτι τῆς εἶναι συμφερότερο νὰ πολεμῆ διαρκῶς χωρὶς διακοπὴ, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θὰ τὸ ἔκαμνε, ὁλότελα ἀδιαφορώντας γιὰ κάθε ἠθικὸ καὶ αἰσθηματικὸ λόγο. Γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμη λοιπόν, ἀλλὰ νὰ ἀφίνη καὶ περιόδους εἰρηνικῆς διαβιώσεως, θὰ πῆ πῶς αὐτὸ τῆς συμφέρει καλύτερα.

Ἡοιὸς γὰρ αἶρα γε ὁ λόγος, εἶπαμε ὅτι ἡ αἰτία τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ἀδιακόπου ἀλληλοφαγώματος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῶων ἀναμεταξύ τους εἶναι τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ ἐγωϊστικὴ τάση νὰ κάνουν τὸ ἄτομό τους, εἰ δυνατόν, κυρίαρχο τοῦ παντός. Στὰ ζῶα καὶ στοὺς πρωτογενεῖς ἀγρίους ἀνθρώπους ποῦ δὲν ἔχουν ἴχνος πολιτισμοῦ, ἢ ἀρχέγονος ἀκριβῶς καὶ ἀγρία κατάστασι τους εἶναι καὶ ἡ αἰτία ποῦ ὁ πόλεμος εἶναι ἕξακολουθητικὸς καὶ ἀκατάπαυστος σαυτά, τὸ δὲ φαινόμενον τῆς εἰρήνης κατ' ἀνάγκην ἄγνωστο.

Ἡ ἐντελῶς ἀγρία κατάσταση τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων οὐχὶ μόνον ἀπέκλειε κάθε συνεννόηση ἀναμεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ τὸ σπουδαιότερο ἐμπόδιζε νὰ δημιουργηθοῦν τὰ πρῶτα ἐκεῖνα ἀπαραίτητα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ θὰ μποροῦσαν κατόπιν νὰ ἐπι-

τρέψουν κάποιον μόνιμο ομαδικό βίο, που εκ νέου θα ανέπτυσσε περαιτέρω το μυαλό και την ψυχή τους, οδηγώντας τους σιγά σιγά σε ανώτερα στάδια πολιτισμού. Τα πρώτα βήματα της εξέλιξης σταθήκαν τρομακτικά δύσκολα για αυτό και η ανθρωπότητα αφάνιαστο χρονικό διάστημα βρισκόταν σε τυφλό εμφύλιο σπαραγμό, σε αγώνα ατόμου με άτομο, χωρίς σύστημα, ύπουλως και έξ' ενέδρας. Από τη στιγμή όμως που το ανθρώπινο μυαλό άρχισε να εξελίσσεται άκριβώς τα νέα στοιχεία του πολιτισμού του άναγκαστικά αλλάξαμε και τη μορφή του αγώνος του, και το σπουδαιότερο εγέννησαν και το φαινόμενο της ειρήνης. Τα στοιχεία του πολιτισμού του ήταν διάφορα εργαλεία και μέσα με τα οποία άρχισε να δαμάζει την έξω φύση και να εκμεταλλεύεται τους γύρω θησαυρούς του ορυκτού, φυτικού και ζωικού βασιλείου. Η ανακάλυψη λ. γ των μετάλλων, η εφεύρεση της εκμεταλλεύσεως των κατοικυδίων ζώων και της καλλιέργειας της γης έφερε δόκιμη επανάσταση και έδημιούργησε νέο ομαδικό και μόνιμο βίο, του ανθρώπου. Κάθε νέα εφεύρεση έδημιούργησε και μια νέα ειρηνική συνθήκη στους ανθρώπους, οι οποίοι άρχισαν σιγά-σιγά να προσαρμόζονται τη ψυχή τους και τα ένστικτά τους στις νέες υλικές, τεχνικές, βιομηχανικές συνθήκες της ζωής τους. Οι νέες εφευρέσεις (κτηνοτροφία, γεωργία, μεταλλουργία, οικιακή βιοτεχνία κτλ.) για να φέρουν καλά αποτελέσματα είχαν ανάγκη από ειρηνική εργασία και κάποιον σταθερό μόνιμο βίο. Μοιραίως λοιπόν ένα μέρος της κοινωνίας το πιο αδύνατο σωματικώς και ψυχικώς άφισε τον ώς τα τώρα τυφλόν εμφύλιο σπαραγμό και άρχισε να καταγίνεται με τη νέα παραγωγική εργασία, αλλάζοντας σιγά σιγά έτσι και τον χαρακτήρα του. Από άγριους πολεμιστές γενήκαν σιγά σιγά ήσυχαι ποιμένες και ήμεροι γεωργοί. Το

ἄλλο μέρος τῆς κοινωνίας — οἱ ποιοὶ δυνατοί, ἱκανοὶ καὶ ἔξυπνοι — ξεχωρίσανε σὲ ἰδιαίτερη προνομιούχο, κυριαρχοῦσα τάξη, πολεμικὴ καὶ διοργανωτικὴ, ποῦ κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ πάρῃ τὴ διεύθυνση τῆς κοινωνίας στὰ χέρια της, ἐξασφαλίζοντας ἐννοεῖται γιὰ τὸν ἑαυτὸ της τὸ μερίδιο τοῦ λέοντος, ἀλλὰ καὶ διοργανώνοντας συνάμα τὶς νέες οἰκονομικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, φέρνοντας ἔτσι ἀναγκαστικὰ καὶ τὴν ἀπαραίτητη ἰσορροπία στὴ νέα ὁμαδικὴ ζωὴ τῆς κοινωνίας. Τὸ νέο εἰρηνικὸ καθεστῶς ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ ἀλλάξῃ τὰ παλαιὰ συστήματα καὶ συνάμα νὰ δημιουργῇ ὁλοένα μὲ τὴν ἀκατάσχετη ἐξέλιξή του, νέες ἀνάγκες, νέες συνήθειες, νέες σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ τους. Πρὶν λ. χ. τοὺς αἰχμαλώτους ποῦ ἐπιάνανε στοὺς πολέμους τους, ὡς ἀχρήστους καὶ βλαβεροὺς τοὺς ἐσφάζανε, εἴτε γιὰ νὰ τοὺς φάνε, εἴτε καὶ γιὰ νὰ κορέσουν τὸ ἄγριο ἔστικόν τῆς ἐκδικήσεώς τους. Τώρα φροντίζουν νὰ τοὺς περιποιούνται, γιὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς δούλους εἴτε γιὰ νὰ φυλάττουν τὰ ποίμνά τους, ἢ νὰ καλλιεργοῦν τὰ χωράφια τους καὶ νὰ δουλεύουν στὰ μεταλλεῖα τους κτλ. Ἔτσι ἡ δημιουργία τῆς δουλείας ποῦ σήμερα μᾶς φαίνεται τόσο βάρβαρη καὶ ἀπαισία, στὴ ν ἐποχὴ τῆς, ἦταν ἐπὶ προοδευτικώτατο καὶ εὐεργετικώτατο γεγονός, γιὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐξώζε τὴ ζωὴ τῶν δυστυχημένων αἰχμαλώτων, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυσε πολὺ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ εἰρηνικοῦ τρόπου τῆς ζωῆς καὶ κατόπιν συνέτεινε καὶ στὴν τεχνικὴ βιομηχανικὴ πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητος.

Χωρὶς τὸ σύστημα τῆς δουλείας ἡ ἀνθρωπότητα δὲ θὰ μπορούσε νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ πρῶτα νηπιώδη βήματα τοῦ βιοτεχνικοῦ πολιτισμοῦ της ποῦ σιγὰ σιγὰ μᾶς ὠδήγησαν στὸ σημερινὸ μεγαλοπρεπὲς πολιτισμὸ. Καὶ τότε μόνον κατέπεσε μόνη της ἡ δουλεία, ὅταν κατάντησε πλέον περιττὴ, γιὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἐγέννηθησαν νέοι τρόποι παραγωγῆς, νέες κινητήριες δυνά-

μεις—οἱ μηχανεὲς καὶ οἱ μισθωτοὶ προλετάριοι— οἱ ὁποῖοι σήμερον εἶναι πολὺ πλέον συμφερότεροι, ἀπὸ τὸ βαρύνητο καὶ πολυέξοδο σύστημα τῆς δουλείας. Μὲ τις νέες λοιπὸν μορφῆς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, πρῶτα τῆ νομαδικῆ, ποιμενικῆ, κατόπιν τῆ γεωργικῆ καὶ τελευταία τῆ βιομηχανικῆ, ὁ πόλεμος ἄρχισε νὰ χάνῃ τὸν ἀποκλειστικὸ καὶ ἀναπόφευκτο χαρακτῆρα του καὶ νὰ ἀφίνη τόπο καὶ στὴν εἰρηνικῆ ἐργασία, ἣ ὁποία καλύτερα ἐξυπηρετοῦσε τῶρα τὴν ὕλικὴ εὐημερία καὶ καλοπέραση τῶν ἀνθρώπων. Μόνο σὲ ὠρισμένες στιγμῆς πλέον, ὅταν εἶχαν ἀνάγκη οἱ ἄνθρωποι νὰ κατακτήσουν πλοῦσια λειβάδια γιὰ τὰ ποίμνιά τους, ἢ εὐφορα χώματα, ἢ ἄλλα τέλος ὕλικά ἀγαθὰ, κατέφευγαν σὲ κατακτητικὸν πόλεμον. Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἡ ἐσωτερικὴ δργάνωση τῆς κοινωνίας γινότανε πολυπλοκώτερη καὶ ἐδημιουργοῦντο ὄλοένα νέοι ἐσωτερικοὶ κοινωνικοὶ παράγοντες τοῦ ἐροῦθμιζαν ὄχι μόνον τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐσωτερικοὺς πολέμους, στυφωνα μὲ τὰ συμφέροντά τους καὶ τὰ αἰσθήματά τους (ἡγεμόνες, κυριαρχοῦσα τάξη, κληρὸς, θρησκεία κτλ.)

—Ὁ πόλεμος τῶρα γινότανε ἄλλοτε γιὰ τὰ συμφέροντα ὅλης τῆς φυλῆς, ἄλλοτε γιὰ τὰ οἰκογενειακὰ συμφέροντα ἢ ἔστω καὶ τὴν ἰδιοτροπία τοῦ ἡγεμόνος, ἄλλοτε γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς κυριαρχοῦσης τάξεως καὶ καμμιά φορὰ καὶ γιὰ λόγους θρησκευτικὸν καὶ ἰδεολογικὸν, ποῦ σὲ ὠρισμένη στιγμῆ παίζον κάποιον ρόλο, δευτερεύοντα πάντοτε στὴν ζωὴ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἀνθρώπου.—

Ἐὰν ἐξετάσωμε τὰ διάφορα ἱστορικὰ στάδια θὰ ἰδοῦμε ὅτι στὴν ἐποχὴ τῶν ποιμένων πατριαρχῶν καὶ τῶν μεγάλων δεσποτῶν μοναρχῶν τῆς ἀρχαιότητος, αἰτία τοῦ πολέμου ἦσαν συνήθως τὰ συμφέροντα τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἐνίοτε καὶ ὅλης τῆς φυλῆς.

Στὴν ἐποχὴ τῶν δημοκρατικῶν πόλεων ὑπερίσχυαν συνή-

θως τὰ συμφέροντα μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως καὶ σπανιώτερα ὅλου τοῦ λαοῦ.

Στῆ μεσαιωνικῇ ἐποχῇ ἀποκλειστικῇ σχεδὸν αἰτία ἦσαν τὰ ἀτομικὰ καὶ οἰκογενειακὰ συμφέροντα τῶν φεουδαρχῶν καὶ ποῦ καὶ ποῦ καὶ τὸ θρησκευτικὸ ἢ ἱπποτικὸ αἶσθημα. Στῆ νεώτερη ἀπόλυτη μοναρχία συνηθέστατα τὰ οἰκογενειακὰ συμφέροντα τοῦ μονάρχου καὶ σπανιώτερα γενικώτερα συμφέροντα τῆς μοναρχίας ἢ τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως, ἢ καὶ ἰδεολογικοὶ θρησκευτικοὶ λόγοι. Στὰ νεώτερα ἀστικά κράτη τὰ ἐμπορικὰ βιομηχανικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξεως, καὶ ἐνίοτε καὶ γενικώτεροι φυλετικοὶ ἐθνικοὶ λόγοι.

Οἱ σημερινοὶ πόλεμοι, σὲ κείνα τουλάχιστο τὰ κράτη ποῦ εἶναι βιομηχανικῶς πολὺ προοδευμένα, εἶναι πόλεμοι καθ' ὅσον οἱ κοινὸι καὶ γίνονται πρὸς κατάκτηση νέων ἀγορῶν, ἀποικιῶν, καὶ διάδοσιν τῶν χρηματικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν ἐνδιαφερομένων βιομηχανικῶν τάξεων.

Μπροστὰ στὸ νέο παντοδύναμο βιομηχανικὸ οἰκονομικὸ παράγοντα, ὅλες οἱ προηγούμενες αἰτίες τῶν περασμένων ἐποχῶν (δυναστικά συμφέροντα, ἐθνικοὶ θρησκευτικοί, ἰδεολογικοὶ καὶ προσωπικοὶ λόγοι) ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα χάνουν ὀδύνη τὴν σημασίαν τους.

Ἀποῦ λοιπὸν οἱ πόλεμοι μὲ τὴν διαρκῆ βιομηχανικῇ καὶ οἰκονομικῇ ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος καταντοῦν μοιραίως μόνον οἰκονομικοί, μᾶς μένει νὰ ἐξετάσωμε ἐὰν αὐτὴ ἢ ἴδια οἰκονομικῇ ἐξέλιξιν μᾶς δίνει καμμιά προϋπόθεσιν ποῦ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν αἰτία τοῦ πολέμου, ποῦ νὰ κἀνῃ δηλαδὴ ὥστε ὁ πόλεμος νὰ χάσῃ πλὴν τὴν ὠφέλιμην του ὑπόστασιν καὶ νὰ καταντήσῃ περιττὸς καὶ βλαβερός.

Ἐδῶ μοῦ φαίνεται λογικῶς μόνον μιὰ ἀπάντησιν εἶναι δυνατὴ : Ἐνόσω τὸ ἐπίπεδο τῆς βιομηχανικῆς, οἰκονομικῆς

καὶ λοιπῆς ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν δὲν εἶναι τὸ ἴδιο, ἐνόσω ἐπομένως ὑπάρχει διαφορὰ πολιτισμοῦ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἄλλα μὲν κράτη εἶναι πολὺ ἐξελιγμένα οἰκονομικῶς καὶ πνευματικῶς, ἄλλα δὲ πολὺ πίσω ἢ καὶ σὲ ἀρχέγονο κατάστασι — ὅπως οἱ διάφορες ἀποικίες λ. χ. — κατ' ἀνάγκην θὰ ὑπάρχη καὶ ὁ πόλεμος, κατ' ἀνάγκην ὁ πιὸ πολιτισμένος καὶ δυνατὸς θὰ ἀνακατώνεται σὲς ὑποθέσεις τοῦ ὀλιγώτερον ἐξελιγμένου γιὰ νὰ τὸν ἐκμεταλλευθῆ. Τοῦτο εἶναι ὄχι μόνον ἀναπόφευκτος φυσιολογικὸς νόμος, ἀλλὰ συνάμα προοδευτικὸς καὶ εὐεργετικὸς, γιὰτι μεταδίδει τὸν πολιτισμὸ ἀπὸ τῆς ἀνώτερες σὲς κατώτερες φυλὰς καὶ βαθμηδὸν ὀδηγεῖ τὴν ἀνθρωπότητα σὲ ἓνα καθεστῶς ὁμοιόμορφου πολιτισμοῦ, ὅπου ὅλα τὰ κράτη πρέπει νὰ ἔχουν τὸν ἴδιον ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ πολιτισμὸ. Ὅταν φθάσῃ ἡ στιγμή αὐτὴ τῆς γενικῆς ἰσοπεδώσεως τοῦ βιομηχανικοῦ καὶ λοιποῦ πολιτισμοῦ — καὶ θεωρητικῶς δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ φθάσῃ — τότε, καὶ μόνον τότε, ὑπάρχει ἐλπίδα ὁ πόλεμος νὰ χάσῃ τὸ λόγος τῆς ὑπάρξεώς του καὶ νὰ χαθῆ, γιὰτι θὰ ἔχουν ἔξαφανισθῆ καὶ οἱ ἐγωϊστικὲς προϋποθέσεις ποῦ τὸν γέννησαν καὶ τὸν ἐνίσχυσαν ὡς τα τῶρα. Ὡστε ὄχι εἰρηνιστικὲς προπαγάνδες, χριστιανικὲς ἠθικολογίαι καὶ ὑποκειμενικὲς φιλανθρωπικὲς οὐτοπίαι θὰ μᾶς φέρουν τὴν κατάργησι τοῦ πολέμου, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἐγωϊστικὸ συμφέρον τῆς ἰσοπεδωμένης πιά βιομηχανικῶς καὶ ἐκπολιτιστικῶς κοινωνίας. Καὶ πράγματι θὰ καταντήσῃ ὄχι μόνον ἄσκοπο, ἀλλὰ καὶ βλαβερὸ νὰ θελήσῃ ἓνας λαὸς νὰ καθυποτάξῃ ἓναν ἄλλο ἐξ ἴσου πολιτισμένο. Ὁ πόλεμος καὶ ἂν ἀκόμα τὸν ἐπιτρέψουν οἱ γείτονες, δὲν θὰ ἔχη κανένα πραχτικὸ ἀποτέλεσμα, διότι καὶ ἂν ἀκόμα ὁ ἓνας καταβάλλῃ στρατιωτικῶς τὸν ἄλλο, δὲν θὰ ἔχη σὲ τί νὰ τὸν ἐκμεταλλευθῆ. Ὁ νικητὴς δὲν θ' ἄχῃ τίποτε νὰ προσθήσῃ

στὸν πολιτισμὸ τοῦ κατακτηθέντος οὔτε καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι θὰ μείνουν καὶ πάλιν κύριοι νὰ ἔκμεταλλεῦνται τὸν τόπο τους. Ἡ σημερινὴ ἔννοια τοῦ πολιτισμοῦ στὰ προηγμένα πάντοτε κράτη δὲν ἐπιτρέπει τὴν σωματικὴ καὶ νομικὴ ἐκμηδένιση τῆς μιᾶς φυλῆς πρὸς ὄφελος τῆς ἄλλης.

Ἐνας παρόμοιος λοιπὸν πόλεμος μεταξὺ ἐξ ἴσου πολιτισμένων λαῶν θὰ εἶχε τεράστιες ζημιές καὶ ὄφελος κανένα. Τὸ ἐντελῶς λοιπὸν ἄσκοπο καὶ ἀνωφελὲς ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ συνείδηση τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων τοῦ μέλλοντος, ποῦ θὰ ἔχουν πιά καταλάβει ἐπιστημονικὰ τὴν αἰτία τοῦ πολέμου, ἐπομένως καὶ τὸ ἐντελῶς ἀνεδαφικὸ καὶ οὐτοπιστικὸ του πλέον γιὰ τὴν ἐποχὴ τους, καὶ ἐκ τρίτου καὶ τὸ δυνατωμένο ταυτοχρόνως ἠθικὸ ἀνθρωπιστικὸ τους αἶσθημα, ὅλα μαζί, θὰ συντείνουν νὰ καταργήσουν τὸν πόλεμον, ὡς βλαβερὸν πιά παράγοντα εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος. Διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι τὴν ὕλικὴ ἀνάπτυξιν, συνοδεύει πάντοτε καὶ ἀνάλογη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ, ἡ ὁποία παίζει καὶ αὐτὴ σὲ ὠρισμένες στιγμὲς ἕνα δευτερεύοντα ἐκ τῶν ὑστέρων ρόλον, ἐπισφραγίζοντας καὶ κωδικοποιώντας σὰν νὰ ποῦμε ὅτι προετοίμασε καὶ ἐπέτρεψε ἡ ὕλικὴ τεχνικὴ ἐξέλιξιν.

Μιὰ κοινωνία τοῦ μέλλοντος ποῦ θὰ ἔχη φθάσει σὲ μεγάλο σημεῖο τεχνικῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως κατ' ἀνάγκην θὰ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ μεγάλο ἐσωτερικὸ πολιτισμὸ, ποῦ θὰ τὸν διακρίνῃ ὄχι μόνον μεγάλη ἱστορικὴ πείρα καὶ θετικὴ ἐπιστημονικὴ γνῶσις, ἀλλὰ καὶ βαθύτατη συνειδητὴ κοινωνικὴ ἰδεολογία, μὲ πλήρη ἐπίγνωση τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἀλληλεγγύης καὶ μὲ εὐκρινῆ ἐπιθυμία ὅπως τὴν πραγματοποιήσῃ. Ἀμα λείπουν λοιπὸν τὰ ἐγωϊστικὰ ὕλικὰ συμφέροντα τότε οἱ ἠθικοὶ ἰδεολογικοὶ παράγοντες θὰ εὗρουν τὸ ἕδαφος ἐλεύθερο καὶ

θὰ ἐκπληρώσουν χωρὶς ἐμπόδια πλέον, τὰ προαιώνια εἰρηνιστικά τους ὄνειρα.

Ἡ παγκόσμιος εἰρήνη καὶ ἀλληλεγγύη θὰ καταντήση πλέον μοιραίως μιὰ ἱστορικὴ ἀνάγκη καὶ αὐτὴ, καλύτερα ἐξυπηρετοῦσα τὰ ὕλικά, ἠθικά καὶ πνευματικά συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ μέχρι τοῦδε πάλη καὶ ἡ ἀμιλλα μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων, ἡ ὁποία ἐκεντοῦσε καὶ ὑπέθαλπε τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα, ἐννοεῖται δὲν θὰ χαθῆ καθόλου μὲ τὴ νέα κατάσταση τῶν πραγμάτων. Θὰ ἀλλάξη μόνο μορφή καὶ κατεύθυνση. Ἄλλως τε ὁ ἀγῶνας καὶ ἡ πάλη καὶ στίς προηγούμενες ἐποχὲς εἶχαν ἀλλάξη πολλὰς μορφάς, ἀν καὶ πάντοτε διεφύλαξαν σὲ ὀρισμένες στιγμὲς καὶ τὴν μορφή ὁμαδικοῦ ἀλληλοσκοτώματος καὶ σπαραγμοῦ.

Στὸ μέλλον ἡ λεπτομέρεια αὐτῆ θὰ χαθῆ ὡς περιττὴ πλέον καὶ ἀχρηστὴ. Ἡ ἐμφυτὴ ἀνάγκη τῆς ζωῆς καὶ τῆς βιοπάλης καὶ ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα μεταξὺ τῶν διαφόρων λαῶν, ποῦ δὲν θὰ παύσουν βέβαια νὰ διαφυλάττουν τὴν προσωπικὴ φυλετικὴ τους φυσιογνωμία, θὰ τροφοδοτοῦν ὅπως καὶ πρὶν τὴν ὁμαλὴ προοδευτικὴ ἐργασία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἐξ ἄλλου ἡ εὐγενὴς φιλοδοξία τῶν ξεχωριστῶν ἀτόμων, δυναμωμένη στὸ μέλλον καὶ μὲ πῶ πειθαρχημένο ἐσωτερικὸ ἠθικὸ πολιτισμό, θὰ εἶναι ἀρκετὴ ὅπως τονώση τὴ δημιουργικὴ ἐργασία τῶν ἀνθρώπων, ποῦ ἔχουν μέσα τους κάποιον τάλαντο. Ὅλοι ἄλλωστε οἱ μέλλοντες πολῖται, ἐπειδὴ θὰ εἶναι παιδιὰ ἀνώτερου πολιτισμοῦ, θὰ ἔχουν πολὺ ἰσχυρότερη τὴ συνείδηση τοῦ κοινωνικοῦ καθήκοντος καὶ τὴν ἀνάγκη ἐπομένως νὰ ἐργαστοῦν γιὰ τὴν κοινωνία. Τελειώνοντας τονίζω καὶ τὸ σπουδαιότερο γεγονός, ὅτι στὸ μέλλον ἡ πάλη τῆς ἀνθρωπότητας μὲ τὰ ἔξω στοιχεία τῆς φύσεως θὰ εἶναι ἀπείρως ἐντονωτέρα παρ' ὅτι ἦταν ὡς τὰ τώρα Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἀν-

θρωπότητα ἀφ' ἐνὸς θὰ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὰ ἐσω-
τερικά της ἀλληλοφαγώματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ κατέχη
ἀφαντάστως ἀνώτερα ἐπιστημονικὰ ἐργαλεῖα καὶ ἐφόδια,
ποῦ ὀλοένα θὰ τῆς προμηθεύῃ ἢ εἰρηνικὴ ἐπιστημονικὴ
ἐργασία. Μὲ ἄλλα λοιπὸν μάτια θὰ ἀτενίσουν οἱ μέλλουσαι
γενεές τὴν μεγαλειώδη μορφή τῆς φύσεως καὶ τοὺς ἀνε-
ξαντλήτους ὑλικούς θησαυρούς της. Καὶ θὰ ἰδῇ ἢ μέλλουσα
ἀνθρωπότητα θαύματα ἐπιστημονικὰ καὶ ἐκπολιτιστικὰ συ-
νοδευόμενα καὶ ἀπὸ ἀφάνταστα ὑλικά πλούτη ποῦ ἢ σημε-
ρινῇ πτωχῇ σχετικῶς σόλα ἐποχῇ μας, οὔτε κατὰ προσέγ-
γιση μπορεῖ νὰ τὰ φαντασθῇ. Ὑποπιεζόμεθα μόνον τὸ μοι-
ραῖο καὶ ἀναπόφευκτό τους κρίγοντας ἀπ' τὴν ὡς τατώρα
ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητας καὶ ἀπ' τοὺς γενικούς νόμους
τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν
γένει. Ἡ ζωὴ ἔχει τοὺς ἐσωτερικούς νόμους της καὶ τὴν
λογικὴν της. Καὶ καθορθεύει πάντοτε ὄχι μόνον νὰ βροῖσκη
τὴν ἰσορροπία της ἀλλὰ καὶ νὰ κάμῃ τὸ ἐκάστοτε καθεστῶς
βιώσιμο καὶ λογικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ του.

Ἡ ἀνθρωπότητα ἐπέρασε ὡς τατώρα τὰ πλέον ἄγρια,
βάρβαρα καὶ τραγελαφικά γιὰ τὴν ἀντίληψη μας στάδια,
χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν κοινωνικὴ της ἰσορροπία καὶ χωρὶς αὐτὰ
νὰ τῆς φαίνονται ἄλογα καὶ κακά. Θάταν λοιπὸν πολὺ ἀψυ-
χολόγητο καὶ ἀφιλοσόφητο νὰ ὑποθέσωμε ὅτι δὲν θὰ μπο-
ρέσῃ νὰ σταθῇ στὸ μέλλον ἕνα καθεστῶς, ποῦ θὰ ἀντιπρο-
σωπεύῃ τὸν πιὸ ἀψηλὸ πολιτισμὸ ποῦ μπορούμε σήμερα
νὰ φανταστοῦμε, τὴν πιὸ ἔντονη εἰρηνικὴ ἐργασία, τὴν πιὸ
ἀφαντάστως τέλεια θετικὴ ἐπιστήμη, καὶ ὅλα αὐτὰ προσαρ-
μοσμένα σὲ μιὰ διεύθυνση, ὑπηρετοῦντα ἕνα κύριο μεγα-
λειώδη σκοπὸ: Τὸ πῶς νὰ ἐκμεταλλευθῇ ἢ ἀνθρωπότητα
ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερα τὰ ἀπέραντα, ἀτελείωτα, ὑλικά
πλούτη τοῦ πλανῆτη μας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000077973

A11076

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ